

דפוסי השלטון הרומאי בארץ-ישראל – יש לדעת לבגרות

בשנת 63 לפנה"ס החל השלטון הרומאי ביהודה, יהודה איבדה את עצמאותה. השלטון הרומאי בא"י נקט שני דפוסי מדיניות ופעולה כדי לשלוט על הארץ ותושביה :

1. שלטון עקיף (63 לפנה"ס- 6 לספירה) באמצעות 'מלך חסות', מלך יהודי הנתון לחסותם וממלא את הוראותיהם.
2. שלטון ישיר (משנת 6 לספירה ואילך) באמצעות נציבים רומיים.

1. ציין מהו שלטון עקיף והסבר מדוע העדיפו הרומאים לנקוט במדיניות של שלטון עקיף באמצעות שליטים מקומיים.

תשובה

רקע כללי - דפוסי השלטון הרומאי בארץ-ישראל

בשנת 63 לפנה"ס החל השלטון הרומאי ביהודה, יהודה איבדה את עצמאותה. השלטון הרומאי בא"י נקט שני דפוסי מדיניות ופעולה כדי לשלוט על הארץ ותושביה :

- שלטון עקיף (63 לפנה"ס- 6 לספירה) באמצעות 'מלך חסות', מלך יהודי הנתון לחסותם וממלא את הוראותיהם.
- שלטון ישיר (משנת 6 לספירה ואילך) באמצעות נציבים רומיים.

שלטון רומאי עקיף – מינוי "מלך חסות"

לאחר כיבוש א"י ע"י המצביא הרומאי פומפיוס, החליטו הרומאים להשאיר בידי היהודים רק את הגליל ואת יהודה, שני האזורים בארץ ישראל בהם התקיים רוב יהודי ברור.

במקום לספח את יהודה אל האימפריה הרומית, החליטו הרומאים לשלוט ביהודה שלטון עקיף באמצעות

מינוי "מלך חסות" יהודי אשר יבצע את הוראותיהם.

"מלך חסות" – מלך מקומי הכפוף לרומא, למלך ניתנו סמכויות מוגבלות ושלטונו מותנה במילוי הוראותיה של רומא.

מדוע העדיפו הרומאים לנקוט במדיניות של שלטון עקיף?

א. חיסכון בכוחות צבא וכספים רומיים

יהודה הייתה אזור מרוחק סמוך לגבול המזרחי של האימפריה הרומית. באמצעות מינוי מלך חסות נאמן שהותר לו להחזיק צבא קטן משלו, יכלה רומא לחסוך בהוצאות הרבות הכרוכות באחזקת צבא גדול במקומות מרוחקים.

ב. מניעת מגע ישיר ועימותים עם האוכלוסייה המקומית ביהודה

הרומאים סברו שמתן עצמאות מסוימת לעמים המקומיים תרכך את התנגדותם לרומאים, וששליטה מרחוק באמצעות "מלך חסות" תמנע מרומא את המגע הישיר עם האוכלוסייה המקומית ביהודה

(למשל: על רקע גביית מיסים) - המלך המקומי בא מן העם ומכיר את החברה ומנהגיה, ועל כן יודע טוב יותר כיצד לשלוט על העם מבלי לעורר תסיסה.

ג. מלך החסות כ - כלי ל"פיתוח תרבותי" של האוכלוסייה המקומית

המלך שנבחר ע"י הרומאים היה קשור אליהם ואל תרבותם, וכך התאפשר "פיתוח תרבותי" של האוכלוסייה המקומית באמצעות הקמת מוסדות תרבות הלניסטים (תרבות יוון). למשל, הורדוס מלך יהודה (שהיה מלך חסות) נמשך מאוד להלניזם, והיה יכול לפתח מבחינה תרבותית את הממלכה, שבעיני רומא הייתה "שממה תרבותית" לאחר השמדת המוסדות ההלניסטים החשמונאים.

2. הצג את הורדוס כדוגמא למלך חסות מטעם רומא.

תשובה

א. מתן מידה מוגבלת של עצמאות מצדה של רומא

בתור מלך חסות הורשה הורדוס להחזיק צבא משלו וניתנה לו אוטונומיה (שלטון עצמי) בנושאי ביטחון, דת, כלכלה ומשפט. יהודה שתחת שלטון הורדוס נחשבה כממלכה עצמאית, היא לא סופחה לאימפריה הרומית, גם אם הייתה חייבת לה נאמנות מוחלטת. יחד עם זאת, נאסר עליו לנהל מדיניות חוץ עצמאית, היה עליו לשלוח לרומא סיוע צבאי אם יידרש ובנוסף גם היה עליו לשלם לרומא מס.

ב. "פיתוח תרבותי" של הממלכה - תמיכה באוכלוסייה ההלניסטית בארץ ישראל

הורדוס לא ראה עצמו כמלך היהודים בלבד, אלא כשליט על כל תושבי א"י, ולפיכך התחשב לא אחת באינטרסים של האוכלוסייה הלא-יהודית, גם אם הם סתרו את האינטרסים של התושבים היהודים. גם בתחומים אחרים הממשל היה בעל אופי הלניסטי מובהק: צבאו של הורדוס היה צבא פרטי, שהורכב ברובו מנוכרים שהיו נאמנים לו אישית, החקיקה התאימה לרוב לחוקים שהיו מקובלים בעולם הרומי. הורדוס גם אימץ את התרבות היוונית-הרומית, ובחצרו הסתובבו אנשי רוח רבים וכן נערכו משחקי היאבקות שהיו זרים ליהדות.

ג. חיסכון בכוחות צבא וכספים רומיים

הורדוס, בכוח אישיותו התקיפה והסמכותית, שלט ביהודה תוך שהוא מייצג בנאמנות את האינטרסים הרומיים, מדכא בכוחות עצמו גורמים אנטי רומיים (בית חשמונאי וקבוצות של קנאי דת) ובכך חסך מרומא את הצורך להציב ביהודה כוחות צבא משלה.

3. הצג את מאפייני שלטונו של הורדוס כמלך חסות מטעם רומא.

תשובה

רקע כללי – מי הוא הורדוס

הורדוס היה ממשפחת אצולה אדומית שהתגיירה בתקופת המלכים החשמונאים. בתחילה מינו הרומאים את הורדוס לתפקיד מושל הגליל (47 לפנה"ס) ואח"כ לתפקיד מלך יהודה (40 לפנה"ס).

מאפייני שלטונו של הורדוס

א. נאמנות מוחלטת לרומא

הורדוס היה מלך יהודי, אך נאמנותו המלאה הייתה נתונה לרומא. מאחר שידע שאין לו תמיכה בקרב העם, אשר תפס אותו כמלך בלתי חוקי מטעם רומא ותמך באויביו החשמונאים, הוא הבין שכדי להמשיך ולמשול, הוא חייב להתבסס על קשריו עם האימפריה הרומית. בזכות אישיותו התקיפה נאמנותו המוחלטת כלפיהם, הרומאים כיבדו אותו ולא התערבו בענייניה הפנימיים של יהודה בזמנו.

ב. תמיכה באוכלוסייה ההלניסטית (עובדי אלילים הקרובים לתרבות יוון) בארץ ישראל

הורדוס לא ראה עצמו כמלך היהודים בלבד, אלא כשליט על כל תושבי א"י, ולפיכך התחשב לאחת באינטרסים של האוכלוסייה הלא-יהודית, גם אם הם סתרו את האינטרסים של התושבים היהודים.

גם בתחומים אחרים הממשל היה בעל אופי הלניסטי מובהק: צבאו של הורדוס היה צבא פרטי, שהורכב ברובו מנוכרים שהיו נאמנים לו אישית, החקיקה התאימה לרוב לחוקים שהיו מקובלים בעולם הרומי. הורדוס גם אימץ את התרבות היוונית-הרומית, ובחצרו הסתובבו אנשי רוח רבים וכן נערכו משחקי התגוששות.

ג. עריכת מפעלי בנייה מפוארים

התחום הבולט בפעילותו של הורדוס היה תחום הבנייה. השגשוג הכלכלי והכנסותיו המרובות של הורדוס ממסים אפשרו לו לבנות ערים חדשות, שהחשובה בהן הייתה קיסריה, וכן מבצרים ובנייני פאר. קיסריה הפכה תוך זמן קצר לעיר נמל עשירה. ירושלים הפכה בימיו לאחת הערים המפוארות ביותר ברחבי האימפריה הרומית והיו בה בנייני פאר. שיא פעילות הבנייה היה הרחבת בית-המקדש, אשר הפך בימי הורדוס לאחד הבניינים המרשימים שהיו קיימים בעת העתיקה. כמו כן הקים הורדוס ארמונות מלכות בירושלים ובערים אחרות. בפעולות הבנייה שלו העסיק הורדוס אלפי פועלים, ותרם לתעסוקת העם.

ד. התערבות בסדרי הכהונה הגדולה

הורדוס היה מלך יהודה אך לא הכהן הגדול, במטרה להחליש מוקד כוח זה שהיה בידי מתנגדיו החשמונאים, הביא לתפקיד כוהנים שהובאו מבבל ושהיו חסרי השפעה ביהודה. באופן זה יצר הורדוס פקידות נאמנה לו והחליש את כוחה של ההנהגה הקודמת מבית חשמונאי.

ה. חיסול אכזרי של שרידי החשמונאים

הורדוס היה מודע לשנאה של העם כלפיו ולתמיכת העם בבית חשמונאי, לכן ניסה לבסס את מעמדו ע"י החלשת בית חשמונאי באמצעות שימוש באמצעי דיכוי אכזריים.

למשל : הורדוס נשא לאישה נסיכה חשמונאית (מרים), בדרך זו קיווה לבסס את שלטונו ולזכות בתמיכת משפחת חשמונאי האהודה על העם, אך כשחש שאהדת העם עדיין נתונה לחשמונאים הוציא אותה ואת כל משפחתה להורג (כולל את שני בניהם המשותפים).

4. הצג את תפקידי הנציב הרומי ביהודה (השלטון הרומאי הישיר)

תשובה

חיסול השלטון הרומי העקיף ביהודה

מלכותו של הורדוס התפוררה זמן קצר לאחר מותו, בשנת 4 לפנה"ס. בתחילה אומנם מומשה צוואתו והממלכה חולקה לשלושת בניו, אך ההתנגדות לשלטון זה הביאה את הרומאים לבטלו ובשנת 6 לספירה מונה נציב רומאי כאחראי על יהודה.

שלטון ישיר באמצעות נציבים

בשנת 6 לספירה נהפכה יהודה לפרובינקיה רומית : אזור שהיה בשליטת האימפריה הרומית אך מחוץ לתחומי איטליה. בראש כל פרובינקיה עמד נציב שמינה הקיסר, כאשר הנציב בפרובינקיה יהודה ישב בעיר קיסריה ושם גם שכנה גם מפקדת הצבא.

תפקיד הנציב וסמכויותיו

- הנציב היה המפקד העליון של הצבא הרומאי בפרובינקיה ואחראי לסדר הציבורי.
  - היה אחראי לגביית המיסים בפרובינקיה.
  - ניתנה לו סמכות משפטית כולל הסמכות לגזור גזר דין מוות.
- פיקוח על חיי הדת : הייתה לו סמכות למנות כוהנים גדולים או להדיחם, בידיו הופקדו בגדי הכוהן הגדול והוא מסר אותם לכוהנים רק בחגים. עם זאת הכוהן הגדול המשיך להיות נציג העם לפני השלטונות.

5. הצג את מאפייני שלטון הנציבים הרומיים ביהודה

תשובה

רקע כללי – תקופות הנציבות

שלטון הנציבים נחלק לשלוש תקופות שונות :

- תקופת הנציבות הראשונה (41-6 לספירה) - תקופת שהייתה, על פי רוב, נוחה ליהודים. רוב הנציבים כיבדו את המסורת ואת הייחודיות הדתית של היהודית, אם כי גם בתקופה זו התחוללו משברים.
- מלכותו של אגריפס הראשון (41-44 לספירה) - אגריפס, נכדו של הורדוס, היה המלך האהוב ביותר על העם היהודי בכל תקופת הבית השני. ראה עצמו כמלך יהודי המחויב לשמירה על חוקי האבות. הוא מת לפתע בשנת 44 לספירה ויחד עימו גווע חלום הריבונות והשיבה לימי הזוהר של החשמונאים.
- תקופת הנציבות השנייה (44-66 לספירה) : לאחר מותו של אגריפס חזרה רומא לשלוט ישירות ביהודה. במהלך תקופה סוערת זו שלטו בארץ שבעה נציבים, אשר לא כיבדו את התורה ואת ייחודו הדתי של העם ומדיניותם הובילה לבסוף לפרוץ המרד הגדול כנגד הרומאים.

מאפייני שלטונם של הנציבים, שהובילו לעוינות מצד היהודים

א. העדפת הנכרים על פני היהודים

בתקופת הנציבות השנייה, התגברו יחסי האלימות בין היהודים בארץ לבין תושביה הנוכרים של איי, אשר בזו לדת היהודית ולמנהגיה. בשל קרבתם התרבותית ליישוב הנוכרי, נקטו הנציבים עמדה אנטי יהודית בסכסוכים אלה והדבר עורר את זעמם של היהודים.

ב. הטלת עול כלכלי כבד על היהודים

בתקופת הנציבות השנייה הוכבד עול המסים שהוטלו על היהודים והחמירה מצוקתם הכלכלית. יהודים רבים לא יכלו לעמוד בנטל המסים, נאלצו לקחת הלוואות ובסופו של דבר איבדו את אדמותיהם.

ג. עושק ומעשי שחיתות

הנציבים היו תאבי בצע ופעלו על מנת לנצל ככל הניתן את תקופת נציבותם כדי להתעשר על חשבון העם. בתקופתם נוצרה מערכת שלטון שאינה מבוססת על צדק ויושר, אלא על שוחד ושחיתות.

הנציב פונטיוס פילאטוס - השתמש בכספי המקדש כדי לבנות אמת מים לירושלים, דבר שנתפס בעיני העם כחילול קודשי בית המקדש.

הנציבים שבאו אחריו - לקחו מכספי המקדש על מנת לממן לעצמם חיי תענוגות, למשל אחרון הנציבים והגרוע שבהם, גאסיוס פלורוס, שתואר כאכזרי, מושחת ורודף בצע (בימיו פרץ "המרד – הגדול" של היהודים ברומאים).

ד. פעולות נגד תנועות משיחיות ומורדים

בתקופת הנציבות השנייה התגברה התופעה של נביאים ומשיחים שהתיימרו לפעול בשם האל, וטענו שיש בכוחם לחולל נסים ולהביא גאולה לעם.

הנציבים נקטו ביד קשה כלפי מנהיגי התנועות הללו והוציאו אותם להורג, מחשש שיעוררו תסיסה בעם נגד שלטונה של רומא.

כנגד פעולות שנחשבו לפעולות מרדניות, הגיבו הנציבים ביד קשה כלפי האוכלוסייה היהודית ללא הבחנה בין מורדים לבין שאר האוכלוסייה. האכזריות בה פעלו הנציבים כדי לדכא את אותן קבוצות מורדים קוממה את העם.